

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ "ПОЧАТКОВА ОСВІТА" ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

У статті розглянуто специфіку організації самостійної роботи студентів спеціальності "Початкова освіта" педагогічного факультету з курсу "Сучасна українська мова з практикумом" сучасного вищого навчального закладу, умови її ефективної організації як невід'ємної складової в системі освітнього середовища.

Ключові слова: самоосвіта, самостійна робота, мовна освіта школярів.

O. Tkachuk. Organization of individual work of students in speciality "Primary Education" at the Pedagogical Faculty. Aim of the article is to consider organization of individual work of students and define effective ways and terms of its organization taking into account modern requirements to the professional competence of future teachers.

Key words. Self-education, individual work, language education of schoolchildren.

Мета: розглянути організацію самостійної роботи студентів та визначити ефективні шляхи й умови її організації з урахуванням сучасних вимог до професійної компетентності майбутнього педагога.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток мовної особистості молодшого школяра можливий лише за умови сформованості в учителя початкової школи професійної компетентності, невід'ємним компонентом якої є глибоке оволодіння системою знань про мову та набуття навичок аналізу мовного матеріалу, що забезпечується вузівським курсом із сучасної української мови з практикумом.

Навчальними планами вищих навчальних закладів дисципліни "Сучасна українська мова" та "Сучасна українська мова з практикумом" була передбачена ще радянською системою освіти; цей курс належно представлений і в планах сучасних вишів як нормативна дисципліна. Якщо порівняти кількість годин,

відведених для вивчення української мови в різні періоди розвитку української вищої освіти, то доволі чітко простежується тенденція до їх суттєвого зменшення, особливо стосовно так званих аудиторних годин. Без сумніву, це аж ніяк не сприяє покращенню якості підготовки майбутнього фахівця початкової школи, та під фактором вирішення проблеми в умовах сьогодення однозначно розглядається самостійне опанування наукової інформації студентами. Тому питання організації самостійної роботи студентів в сучасному вищому навчальному закладі є не тільки актуальним, а й потребує нових підходів у вирішенні.

Система освіти, за якою навчаються сьогодні майже всі вищі навчальні заклади України, має як позитиви, так і негативи, що змушує теоретиків і практиків задумуватись над усуненням недоліків та шляхами оптимізації щораз ширшого впровадження її у навчальний процес.

Аналіз досліджень і публікацій. Організація самостійної роботи студента перебуває у постійному полі зору науковців як запорука вироблення компетенцій і компетентностей, необхідних висококваліфікованому спеціалісту. Учені досліджують цю проблему в різних аспектах. Так, В. Бондар, Д. Ланде, С. Скуратівська, М. Фіцула та інші розглядають самостійну роботу студентів як їх розумову діяльність. О. Аксьонова, Л. Грицюк, А. Дзунда, В. Євдокимов, Л. Журавська, Л. Кочин, Н. Сірук та інші досліджують процеси організації самостійної роботи студентів.

Однак сьогодні проблема організації самостійної роботи з конкретних навчальних дисциплін для майбутніх педагогів початкової ланки освіти залишається ще не повністю дослідженою і потребує подальшого опрацювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зупинимось на окремих ракурсах проблем вивчення дисципліни "Сучасна українська мова з практикумом" студентами спеціальності "Початкова освіта" сучасного педагогічного інституту чи факультету та організації самостійної роботи під час вивчення да-

ного курсу. Зауважимо, що сказане нижче може видатись актуальним і стосовно інших дисциплін, а також спеціальностей.

Насамперед, розглянемо стан самостійної роботи студентів під час вивчення курсу української мови з практикумом.

Сучасна система освіти значну частину академічного часу студента відводить для здійснення самостійної роботи. Закон про вищу освіту чітко регламентує нормативно-правову базу самостійної роботи, якій відводиться одне з чільних місць у системі підготовки майбутніх фахівців.

З орієнтацією на оптимальність балансу між самостійною роботою та аудиторними заняттями нами розроблена й апробована навчальна програма курсу, на основі якої створена і затверджена робоча програма дисципліни "Сучасна українська мова з практикумом".

Для виконання самостійної роботи студенти отримують конкретні завдання та вказівки від викладачів, які мають здійснювати систематичний контроль за цим видом роботи. В ідеалі кожний викладач повинен мати у картках навчального навантаження навчальні години, відведені для контролю за самостійною роботою, і години для індивідуальної роботи зі студентами, яка теж планується, як і інші види навчальної діяльності. Станом на сьогодні в нормативно-правових освітніх документах чіткого механізму контролю за нею з боку викладачів не передбачено і не прописано.

Цей момент часто використовують для економії годин: контроль за самостійною роботою студентів не вноситься у картки навчального навантаження викладачів, хоча перевірку виконання усіх її видів викладач виконує. Таким чином, керівництво університетів сприяє тому, що один із найбільш важливих аспектів навчальної діяльності сучасних студентів залишається поза належним контролем з боку викладачів: неплановане належно не контролюється.

З української мови з практикумом самостійну роботу передбачено контролювати такими видами, як перевірка сту-

дентських конспектів, рефератів, заслуховування повідомлення під час лекційного чи практичного заняття, робота з інтернет-ресурсами, складання відповідних вправ чи завдань, їх взаємоперевірка. І тут викладач зіштовхується зі ще однією проблемою: неготовністю студентів до самостійної роботи.

Особливо це кидається у вічі в перші роки навчання. Учораšní школярі не вміють самостійно підготуватись до заняття, школа не навчила їх конспектувати матеріал, готувати реферати чи повідомлення. Часто викладач, який ретельно перечитує студентські конспекти запропонованого для самостійної роботи матеріалу, натрапляє на просте переписування уривків із запропонованої літератури в зошит, або ж набір цитат з того чи іншого джерела, як правило, без посилення на нього, а то й просте перекопювання матеріалу з інтернетних джерел. Прірва у підготовці школяра і студента в даному випадку виявляє себе особливо яскраво. Тому нагальним є вирішення питання про розробку і реалізацію нової системи підготовки дітей до самостійної пізнавальної діяльності ще в межах середньої школи.

Якщо ж справа доходить до реферату, то студенти вищого навчального закладу часто приносять друківані заготовки з Інтернету, які впродовж декількох хвилин знаходять на сотнях сайтів, та ще й в усіх газетах їм пропонують послуги з виготовлення рефератів та повідомлень на будь-яку тему. Це, без сумніву, аж ніяк не сприяє активізації самостійної пізнавальної діяльності. Зрештою, перелік методичної літератури з проблем самостійної роботи студентів у нас в Україні поки що доволі скромний.

Щоб проаналізувати проблеми, на які наштовхуються студенти спеціальності "Початкова освіта" під час доволі об'ємного курсу сучасної української мови з практикумом, ми провели анкетування, у якому взяли участь 33 студенти IV курсу. Вибір саме четвертокурсників був подиктований тим, що це студенти, які вже сформували навички самостійної роботи цілком достатньо і мають усвідомлене ставлення до результатів власного навчання.

На питання "Скільки часу Ви затрачаєте на підготовку даної дисципліни в межах робочого тижня?" відповіді розподілились таким чином: 1–2 години – вказали 2; 2–3 години – 5; 3–4 години – 13 осіб; більше ніж 4 години – 13 осіб. Як бачимо, 21% респондентів витрачають на самостійну роботу значно менше часу,

ніж це передбачено навчальним планом.

Питання "Яким засобом навчання Ви надаєте перевагу під час підготовки до занять?" засвідчило цілком закономірну перевагу Інтернету в інформаційному становленні сучасного студента і дало такі результати: джерела з домашньої бібліотеки – 12; джерела університетської бібліотеки – 5; інтернет-ресурси – 23 особи; і 3 особи назвали відразу всі зазначені вище джерела. Таким чином, основна маса студентів (70% респондентів) користується послугами Інтернету як основного інформаційного джерела.

Студентам було запропоновано оцінити обсяг завдань для самостійної роботи з дисципліни "Сучасна українська мова з практикумом". Вони визнали його помірним у переважній більшості – 31 особа, і тільки 2 студенти назвали обсяг завдань занадто великим, що внеможливає їх якісне виконання.

Щодо наявності та забезпеченості методичними рекомендаціями до виконання самостійної роботи, то 30 студентів висловились про те, що в них є всі необхідні вказівки та рекомендації, а 3 особи вказали, що забезпечені такими матеріалами частково. Жоден студент не зазначив, що матеріалів, які допомагають виконувати самостійну роботу, бракує. Це свідчить ще раз на користь оптимальності організації самостійної роботи з дисципліни.

Ми запропонували молоді дати відповідь на запитання про те, які труднощі виникають під час виконання самостійної роботи з курсу сучасної української мови з практикумом, і отримали наступні відповіді: 8 осіб назвали складність матеріалу для самостійного опрацювання; 4 – визнали, що труднощі під час виконання самостійної роботи виникають тому, що в них недостатньо відповідної літератури, але з анкет з'ясувалось, що саме ці студенти зазначили, що не користуються ні ресурсами бібліотек міста чи наукової бібліотеки університету, ні домашніми джерелами, а надають перевагу інтернет-засобам. Найбільше – 82%, а це 27 осіб, серед труднощів головним назвали брак часу для виконання самостійних завдань. Разом з тим четвертокурсники виявили стовідсоткове вміння опрацьовувати необхідну інформацію: серед причин, що заважають здійснити успішно самостійну роботу з дисципліни "Сучасна українська мова з практикумом" жоден студент не виокремив невміння опрацьовувати наукові джерела.

Як видно з результатів опитування,

студенти переважно вважають адекватними завдання для самостійної роботи з даного курсу і такими, що потребують особливих зусиль чи часу для їх виконання, оскільки з дисципліни є всі необхідні методичні й навчальні матеріали. Серед джерел інформації вони надають перевагу інтернету, що видається цілком закономірним для умов сьогодення.

Задля визначення стану самостійної роботи з цієї ж дисципліни ми провели анкетування і на V курсі студентів спеціальності "ПОА". Вибір його був продиктований наступними міркуваннями: п'ятикурсники – це студенти, які вже мають навички роботи з науковими джерелами, уміють здійснювати самостійну роботу й отримувати під час неї певні результати (реферати, курсові, дипломні роботи); мають більш реально сформульовану мотивацію на результат навчальної діяльності: у переддень отримання диплома спеціаліста вони активізують свої сили на здобуття знань більше, ніж студенти II чи III курсів.

У студентів ми з'ясували наступне: На запитання "Скільки часу Ви використовуєте для підготовки самостійної роботи з української мови з практикумом?" ми отримали відповідь: 1 год – 18; 1,5 год – 3 особи; багато часу – 1 особа, не знаю – 1 особа. Як бачимо, час на підготовку з цієї дисципліни на V курсі суттєво скоротився: якщо студенти IV курсу переважно затрачали 3–4 години, то на V курсі тривалість підготовки становила годину.

Разом з тим студенти V курсу надають перевагу бібліотечним ресурсам, а не інтернету, як студенти IV курсу. На запитання "Скільки часу Ви проводите в бібліотеці для підготовки дисципліни "Українська мова з практикумом"?" вони відповіли: 1 год – 18, 30 хв – 2 особи, не знаю, по-різному – 3 особи.

Ми поцікавились, скільки часу студенти затрачають на самостійну роботу для підготовки інших дисциплін і яких саме. Вони називали доволі обмежене коло дисциплін: англійська мова, англійська література, країнознавство – 3 год – 9 осіб; математика, дитяча зарубіжна література – 2 год. – 2 особи; українська, дитяча література – 1,5–2 год – 2 особи; література, англійська мова, педагогіка – 1 особа; практикум з англійської мови – 1 год; англійська література – 2 год; країнознавство – 3 год – 1 особа; не відповіли на питання – 7 студентів.

На запитання "Чи вистачає літератури в науковій бібліотеці університету для

самостійної роботи з курсу сучасної української мови з практикумом?" тільки 1 особа дала негативну відповідь, решта відповіли "так".

Результати анкетування нашої школи на такі міркування:

1. Завдання для самостійної роботи з української мови з практикумом підбрані з точки зору часових затрат на їх підготовку оптимально: робоча програма дисципліни відводить на самостійну роботу до підготовки одного заняття приблизно стільки ж часу, що його затрачають студенти.

2. Більшість студентів V курсу вже призвичаїлись послуговуватись бібліотечними джерелами у процесі виконання самостійної роботи з української мови з практикумом. Однак варто було б також простежити, наскільки використовують ресурси бібліотеки студенти перших курсів.

3. Рівень забезпеченості літературою бібліотеки з дисципліни "Сучасна українська мова з практикумом" у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника студенти вважають достатнім.

Проблеми вивчення української мови з практикумом у сучасному педагогічному інституті чи на факультеті не вичерпуються лише організацією самостійної роботи. Складовою успішності реалізації навчального процесу в підготовці майбутніх учителів-практиків початкової школи є й питання свідомого вивчення матеріалу. Пріоритетністю здобуття знань виступає чітка мотивація молоді на отримання певної спеціальності, що, у свою чергу, передбачає усвідомлене засвоєння того чи іншого навчального матеріалу, який буде необхідним у професійному житті. Простіше кажучи, європейський студент іде у вищий навчальний заклад, щоб отримати знання, український студент іде у вищий навчальний заклад: а) щоб здобути знання; б) щоб здобути диплом про вищу освіту; в) щоб догодити батькам; г) щоб не марнувати час. У випадках б), в), г) важко сподіватись на усвідомлене здобуття знань.

У зв'язку з цим впливає проблема так званого плагіату під час виконання самостійної роботи, тобто попросту шпаргалок у вищому навчальному за-

кладі – використання так званого додаткового інформаційного матеріалу, зaborоненого під час того чи іншого виду контролю знань.

Зазначимо, у Законі про вищу освіту уже конкретно прописана необхідність боротьби з академічним плагіатом: "вживати заходів, у тому числі шляхом запровадження відповідних новітніх технологій, щодо запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових роботах, наукових, науково-педагогічних, педагогічних, інших працівників і здобувачів вищої освіти та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності" [7].

Треба сказати, що проблема шпаргалок в українській педагогіці абсолютно не досліджена. Можливо, з огляду на небажання привертати увагу до таких речей, як тотальне списування під час контрольних чи іспитів, можливо, за браком інтересів науковців до такого малозначущого факту, як списування, а можливо, такий стан справ просто влаштує ту частину викладачів, яким не вдається досягти належного рівня засвоєння знань студентами.

На нашу думку, уже давно настав час, коли пора бити на сполох. Інфекція списування, що несе в собі намагання уникнути засвоєння певної сукупності знань, пройти в обхід їх набуття, використавши допоміжні матеріали, заповонила майже всіх студентів. За результатами проведеного нами анкетування, із 23 студентів V курсу користуються шпаргалками під час екзаменів 21 особа, під час контрольних і екзаменів – 1 особа, не відповіли – 1 особа. Із 33 студентів IV курсу 30 застосовують шпаргалки під час екзаменів, 3 особи не дали відповіді взагалі. Отже, показник списування становить 91% на V і 90,9% – на IV курсах. Факти промовляють самі за себе.

Ми запропонували молоді відповідати на запитання: "Під час яких дисциплін Ви пробуєте використовувати недозволені матеріали?" Вони одноставно відповіли, що користуються недозволеним інформаційним джерелом на заняттях з тих дисциплін, які вимагають точних знань, у тому числі й із математики та української мови з практикумом. Відомо, що українська мова і математика – найбільш важливі дисципліни для майбутнього вчителя початкових класів, бо

ж його мета полягає у тому, щоб навчити читати, писати й рахувати малого школяра. Можна тільки здогадуватись, яким стане наш випускник, якщо викладач не буде ретельно стежити, щоб процес списування для студентів був недоступним. У той же час у європейських вишах ніяке використання шпаргалок неприпустиме і карається відчисленням його з лав студентів закладу. На жаль, українське законодавство поки що не передбачає таких кардинальних заходів.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Ми розглянули тільки одну із сторін багатогранника, яким є організація самостійної роботи студентів з курсу сучасної української мови з практикумом.

Дане дослідження – це лише спроба дослідити окремі аспекти організації самостійної роботи з вивчення дисципліни "Сучасна українська мова з практикумом" студентами спеціальності "Початкова освіта". Надалі воно може бути розвинуто в напрямках аналізу готовності студентів I курсу до самостійної роботи та активного усвідомленого здобуття знань, дослідження факторів активізації пізнавальної діяльності студентів усіх курсів у процесі самостійної роботи, тотальної захопленості тестами під час навчання майбутніх педагогів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болонський процес у фактах і документах / [упоряд. М. Степко, Я. Болубаш та ін. – Київ – Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
2. Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи / [за ред. акад. В. Андрушенка; укл. В. Бех, Ю. Маліновський]. – К. : НПУ ім. М. Драгоманова, 2004. – 221 с.
3. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів / О. Демченко // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 68–70.
4. Слєпкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. Слєпкань. – К. : Вища школа, 2005.
5. <http://zakon.rada.gov.ua/>

Стаття надійшла 5.12.2016 р.